

DAYANIQLI SOSIAL İNKİŞAFIN İNSTİTUSIONAL TƏMİNATININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ: PROBLEMLƏR VƏ İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ

Elvin ƏLİYEV

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Bakı, Azərbaycan

*Yazışılan müəllif: Studyinabroad80@gmail.com

NƏŞR TARİXİ:

Qəbul edilmə tarixi:

14.07.2026

Nəşr edilmə tarixi:

28.09.2026

AÇAR SÖZLƏR:

dayanıqlı sosial
inkışaf, sosial siyasət,
inklüzivlik,
rəqəmsallaşma, sosial
xidmətlər

XÜLASƏ

Məqalədə dayanıqlı sosial inkışafın təmin edilməsində institusional mexanizmlərin rolu və onların təkmilləşdirilməsi istiqamətləri araşdırılmışdır. Tədqiqatın əsas məqsədi sosial inkışafın dayanıqlılığını təmin edən institusional amilləri sistemləşdirmək, mövcud problemləri müəyyənləşdirmək və Azərbaycan şəraitinə uyğun təkmilləşdirmə modeli təklif etməkdir. Tədqiqatda institusional, sistemli və müqayisəli təhlil, eləcə də normativ sənədlərin və elmi ədəbiyyatın məzmun təhlili metodlarından istifadə edilmişdir. Araşdırma göstərir ki, dayanıqlı sosial inkışaf yalnız sosial proqramların və dövlət institutlarının mövcudluğu ilə deyil, onların koordinasiya, nəticəyönlü idarəetmə, məlumat əsaslı qərarvermə, sosial xidmətlərin əlçatanlığı, inklüzivlik və institusional adaptasiya qabiliyyəti ilə müəyyən olunur. Azərbaycan üzrə təhlil sosial müdafiə, məşğulluq, sosial xidmətlər və rəqəmsal idarəetmə sahələrində mühüm institusional bazanın formalaşdığını göstərir. Bununla yanaşı, institusional koordinasiyanın, nəticə və təsir göstəricilərinin, məlumat inteqrasiyasının və geribildirim mexanizmlərinin gücləndirilməsinə ehtiyac vardır. Tədqiqatın nəticəsi kimi strateji məqsədlər, institusional koordinasiya, məlumat təminatı, nəticəyönlü resurs bölgüsü, inklüziv sosial xidmətlər, monitoring və institusional adaptasiyanı birləşdirən inteqrasiya olunmuş model təklif edilmişdir. Təklif olunan inteqrasiya olunmuş model bu istiqamətdə metodoloji çərçivə yaradır və Azərbaycan şəraitində sosial siyasətin uzunmüddətli effektivliyinin artırılmasına xidmət edə bilər.

GİRİŞ

Dayanıqlı sosial inkışaf müasir inkışaf siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri olmaqla iqtisadi artım, sosial rifah, sosial ədalət və institusional effektivliyin qarşılıqlı əlaqəsini nəzərdə tutur. BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri sosial inklüzivlik, bərabər imkanlar, effektiv və hesabətli institutların inkışafını dayanıqlı inkışafın mühüm şərtləri kimi müəyyən edir (UNO., (2015).

Sosial inkışafın nəticəliliyi yalnız dövlət tərəfindən həyata keçirilən sosial proqramların həcmi ilə ölçülə bilməz. Eyni maliyyə resursları müxtəlif institusional şəraitdə fərqli sosial nəticələr yarada bilər. Buna görə də sosial siyasətin effektivliyinin müəyyən edilməsində institutların keyfiyyəti, qərarların icra qabiliyyəti, qurumlararası koordinasiya və sosial xidmətlərin əlçatanlığı xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Tədqiqatın məqsədi dayanıqlı sosial inkışafın institusional təminatının əsas elementlərini müəyyənləşdirmək, mövcud problemləri sistemləşdirmək və Azərbaycan şəraitində tətbiq edilə bilən institusional təkmilləşdirmə modeli təklif etməkdir. Tədqiqatda sistemli və institusional yanaşmadan, müqayisəli təhlildən və normativ sənədlərin məzmun təhlilindən istifadə edilmişdir.

MATERIAL VƏ METODLAR

Tədqiqatın metodoloji əsasını dayanıqlı sosial inkışaf və institusional inkışaf arasında qarşılıqlı əlaqənin sistemli şəkildə araşdırılmasına imkan verən institusional və sistemli yanaşmalar təşkil edir. Tədqiqatın əsas məqsədinə uyğun olaraq, sosial inkışafın dayanıqlılığını təmin edən institusional amillər müəyyənləşdirilmiş, onların qarşılıqlı əlaqələri təhlil edilmiş və Azərbaycan şəraitində institusional təminatın təkmilləşdirilməsi istiqamətləri qiymətləndirilmişdir.

Tədqiqatda bir neçə tamamlayıcı metoddan istifadə edilmişdir. İnstitusional təhlil metodu vasitəsilə sosial inkışafın təmin edilməsində dövlət institutlarının, hüquqi mexanizmlərin, idarəetmə strukturlarının və qurumlararası münasibətlərin rolu araşdırılmışdır. Bu yanaşma Northun institutların

sosial və iqtisadi qarşılıqlı münasibətləri strukturlaşdıran qaydalar sistemi kimi izahına əsaslanır (North, D. C., 1990).

Sistemli yanaşma sosial müdafiə, məşğulluq, sosial xidmətlər, insan kapitalı, rəqəmsal idarəetmə və sosial inklüzivliyi bir-biri ilə əlaqəli elementlər kimi nəzərdən keçirməyə imkan vermişdir. Bu yanaşma əsasında müəyyən edilmişdir ki, sosial inkişafın nəticəliliyi ayrı-ayrı proqramlardan daha çox onların vahid institusional sistem daxilində qarşılıqlı əlaqəsindən asılıdır.

Müqayisəli təhlil vasitəsilə müxtəlif nəzəri yanaşmaların dayanıqlı sosial inkişafın institusional təminatına dair müddəaları ümumiləşdirilmişdir. Bu məqsədlə A. Senin imkanlar yanaşması (Sen, A., 1999), D. Northun institusional dəyişikliklər konsepsiyası (North, D. C. (1990), Acemoglu və Robinsonun inklüziv institutlar yanaşması (Acemoglu, D., Robinson, J. A. 2012) və Ostromun kollektiv fəaliyyət və institusional əməkdaşlıq konsepsiyasından (Ostrom, E., 1990). istifadə edilmişdir.

Bundan əlavə, məzmun təhlili metodu elmi ədəbiyyatın, beynəlxalq təşkilatların materiallarının və Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı normativ-strateji sənədlərinin araşdırılmasında tətbiq edilmişdir. Azərbaycan üzrə təhlildə “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”, 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası və sosial xidmətlərin inkişafına dair dövlət proqramı əsas institusional sənədlər kimi nəzərdən keçirilmişdir (AR Sərəncamı, 2022).

Tədqiqatın analitik çərçivəsində dayanıqlı sosial inkişafın institusional təminatı yeddi əsas istiqamət üzrə qiymətləndirilmişdir: hüquqi və institusional təminat, idarəetmə və koordinasiya, resursların bölüşdürülməsi, sosial inklüzivlik, məlumat təminatı, monitoring və qiymətləndirmə, institusional adaptasiya. Bu istiqamətlər əsasında mövcud problemlər sistemləşdirilmiş və onların həlli üçün integrasiya olunmuş institusional model hazırlanmışdır.

Beləliklə, tətbiq edilən metodoloji yanaşma yalnız mövcud institusional vəziyyətin təsvirinə deyil, həm də problemlərin səbəb-nəticə əlaqələrinin müəyyənləşdirilməsinə və dayanıqlı sosial inkişafın institusional təminatının təkmilləşdirilməsi üzrə praktik istiqamətlərin formalaşdırılmasına imkan vermişdir.

Institusional yanaşmaya görə, iqtisadi və sosial inkişafın nəticələri yalnız mövcud resurslarla deyil, həmin resursların istifadə olunduğu institusional mühitlə də müəyyən edilir. D. North institutları sosial və iqtisadi qarşılıqlı münasibətləri strukturlaşdıran formal və qeyri-formal qaydalar kimi izah edir (North, D. C., 1990). Acemoglu, Johnson və Robinson isə institutların uzunmüddətli inkişafın fundamental determinantlarından biri olduğunu əsaslandırırlar (North, D. C., 1990).

Dayanıqlı sosial inkişaf baxımından institutların əsas funksiyası sosial imkanların genişləndirilməsi və əhali qruplarının inkişaf prosesinə inklüziv şəkildə cəlb olunmasını təmin etməkdir. A. Senin imkanlar yanaşmasına əsasən inkişaf yalnız gəlirlərin artımı deyil, insanların arzuladıqları həyat tərzini seçmək və reallaşdırmaq imkanlarının genişləndirilməsidir (Sen, A., 1999). Bu yanaşma sosial siyasətin yalnız gəlir transferlərinə deyil, təhsil, səhiyyə, məşğulluq və digər sosial imkanların genişləndirilməsinə yönəldilməsini tələb edir.

Acemoglu və Robinsonun inklüziv institutlar konsepsiyası da geniş əhali qruplarının iqtisadi və sosial imkanlardan faydalanmasının uzunmüddətli inkişaf baxımından əhəmiyyətini göstərir (Ostrom, E., 1990).. Ostromun yanaşması isə müxtəlif aktorlar arasında əməkdaşlığın və kollektiv fəaliyyətin institusional nəticələrin yaxşılaşdırılmasında rolunu ön plana çıxarır (World Bank., 2026.).

Bu yanaşmaların ümumiləşdirilməsi göstərir ki, dayanıqlı sosial inkişafın institusional təminatı aşağıdakı əsas komponentlərə əsaslanmalıdır:

- hüquqi və institusional təminat;
- effektiv dövlət idarəetməsi;
- resursların səmərəli bölüşdürülməsi;
- sosial inklüzivlik;
- vətəndaş iştirakçılığı;
- məlumat və monitoring;
- institusional adaptasiya.

Beləliklə, institusional təminat yalnız sosial siyasəti həyata keçirən qurumların mövcudluğu deyil, həmin qurumların vahid sosial nəticələrə yönəlmiş qarşılıqlı fəaliyyətidir.

Dayanıqlı sosial inkişafın institusional effektivliyi müxtəlif qurumların fəaliyyətinin əlaqələndirilməsindən, resursların səmərəli bölüşdürülməsindən, sosial xidmətlərin əlçatanlığından və nəticələrin qiymətləndirilməsindən asılıdır. Bu baxımdan əsas problemlər bir-biri ilə əlaqəli sistemli məhdudiyyətlər kimi nəzərdən keçirilməlidir.

İlk problem institusional koordinasiya ilə bağlıdır. Təhsil, səhiyyə, məşğulluq, sosial müdafiə və regional inkişaf bir-birindən təcrid olunmuş siyasət sahələri deyil. Bu sahələr üzrə qərarların əlaqələndirilməməsi sosial proqramların təkrarlanmasına və resursların səmərəsiz istifadəsinə səbəb ola bilər.

İkinci problem sosial proqramların qiymətləndirilməsində resurs və fəaliyyət göstəricilərinin nəticə göstəricilərindən üstün olmasıdır. Proqramın neçə nəfəri əhatə etməsi və nə qədər vəsait xərclənməsi mühüm olsa da, əsas sual proqramın insanların sosial vəziyyətinə və imkanlarına hansı təsiri göstərməsidir.

Üçüncü problem məlumatların integrasiyası və məlumat əsaslı qərarvermə ilə bağlıdır. Müxtəlif sosial sahələr üzrə məlumatların vahid analitik çərçivədə istifadəsi sosial risklərin daha dəqiq müəyyənəndirilməsinə və sosial proqramların daha düzgün hədəflənməsinə imkan verə bilər.

Digər mühüm məsələ sosial xidmətlərin inklüzivliyi və əlçatanlığıdır. Sosial risklər müxtəlif əhali qruplarında fərqli formada meydana çıxdığından sosial siyasətin yalnız orta statistik göstəricilərə əsaslanması kifayət etmir. Regional fərqlər və həssas qrupların spesifik ehtiyacları nəzərə alınmalıdır.

Nəhayət, institusional sistem dəyişən sosial-iqtisadi şəraitə uyğunlaşa bilməlidir. Texnoloji dəyişikliklər, əmək bazarının transformasiyası və yeni sosial risklər sosial siyasətin mütəmadi olaraq yenilənməsini tələb edir. Northun institusional dəyişikliklər yanaşması da institusional islahatların mərhələli və mövcud institusional çərçivə nəzərə alınmaqla həyata keçirilməsinin əhəmiyyətini göstərir (North, D. C., 1990).

Azərbaycanda dayanıqlı sosial inkişafın institusional təminatı sosial müdafiə, məşğulluq, sosial xidmətlər, insan kapitalı və rəqəmsal idarəetmə sahələrində həyata keçirilən islahatlar əsasında inkişaf edir. Bu prosesin əsas strateji çərçivələrindən biri “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”, digəri isə Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyasıdır (AR Sərəncam, 2022).

Sosial müdafiə sistemində müxtəlif istiqamətlər üzrə ixtisaslaşmış dövlət institutlarının fəaliyyət göstərməsi sosial siyasətin institusional bazasını formalaşdırır. Növbəti mərhələdə əsas məsələ bu qurumların funksional ixtisaslaşmasını qorumaqla yanaşı, onlar arasında koordinasiyanın və ortaq nəticə göstəricilərinin gücləndirilməsidir.

Sosial xidmətlərin inkişafı da dayanıqlı sosial siyasətin mühüm istiqamətidir. Azərbaycan Respublikasında sosial xidmətlərin inkişafına dair 2023–2026-cı illər üçün Dövlət Proqramının qəbul edilməsi bu sahənin strateji institusional çərçivəsinin formalaşdırıldığını göstərir. Sosial xidmətlərin qiymətləndirilməsi zamanı yalnız xidmət alan şəxslərin sayı deyil, xidmətlərin onların sosial vəziyyətinə və sosial integrasiyasına təsiri də nəzərə alınmalıdır.

Məşğulluq siyasəti sosial müdafiənin uzunmüddətli dayanıqlılığı baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Peşə hazırlığı, özünüməşğulluq və məşğulluğa dəstək mexanizmləri sosial siyasətin passiv transfertlərdən aktiv sosial müdafiəyə keçməsinə şərait yaradır. Bu tədbirlərin qiymətləndirilməsində iştirakçıların sayından daha çox davamlı məşğulluq və gəlir dəyişiklikləri əsas göstəricilər kimi istifadə edilə bilər.

Rəqəmsallaşma sosial idarəetmənin modernləşdirilməsi üçün mühüm imkanlar yaradır. Elektron xidmətlərin genişləndirilməsi inzibati prosedurları sadələşdirir və xidmətlərin əlçatanlığını artırır. Lakin rəqəmsallaşmanın növbəti mərhələsi məlumatların yalnız saxlanması və xidmət göstərilməsi deyil, analitik qərarvermə və sosial risklərin proqnozlaşdırılması məqsədilə istifadəsini əhatə etməlidir.

Cəvəl 1. Azərbaycan üçün əsas təkmilləşdirmə istiqamətləri

İstiqamət	Təkmilləşdirmə mexanizmi
Sosial müdafiə	Qurumlararası koordinasiyanın gücləndirilməsi
Məşğulluq	Davamlı məşğulluq nəticələrinin ölçülməsi
Sosial xidmətlər	Xidmət keyfiyyəti və sosial təsirin qiymətləndirilməsi
Rəqəmsallaşma	Məlumat əsaslı qərarvermənin inkişafı
Monitorinq	Nəticə və təsir göstəricilərinin genişləndirilməsi
İnklüzivlik	Çoxölçülü sosial risklərin qiymətləndirilməsi
İştirakçılıq	Geribildirim mexanizmlərinin sistemləşdirilməsi

Mənbə: Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Aparılan təhlil əsasında dayanıqlı sosial inkişafın institusional təminatının təkmilləşdirilməsi üçün integrasiya olunmuş və adaptiv institusional model təklif edilir.

Model aşağıdakı ardıcılıqdan ibarətdir:

Strateji məqsədlər → İnstitusional koordinasiya → Məlumat və analitik təminat → Nəticəyönümlü resurs bölgüsü → Inklüziv sosial xidmətlər → Monitorinq və qiymətləndirmə → Geribildirim və institusional adaptasiya.

Modelin ilk mərhələsi ölçülə bilən sosial inkişaf məqsədlərinin müəyyən edilməsidir. İkinci mərhələdə sosial siyasət həyata keçirən institutların fəaliyyəti ortaq nəticə göstəriciləri əsasında əlaqələndirilir. Üçüncü mərhələ məlumatların integrasiyasını və analitik qərarverməni nəzərdə tutur.

Dördüncü mərhələdə dövlət resurslarının bölüşdürülməsi gözlənilən sosial nəticələrlə əlaqələndirilir. OECD-nin nəticəyönümlü büdcələşdirmə yanaşması da dövlət resurslarının bölüşdürülməsində nəticə göstəricilərindən istifadənin əhəmiyyətini vurğulayır (OECD.,2007).

Beşinci mərhələ sosial xidmətlərin əhalinin müxtəlif qruplarının real ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmasıdır. Bu yanaşma Senin imkanlar konsepsiyası ilə uzlaşır və sosial siyasətin yalnız gəlir dəstəyi deyil, insanların real sosial və iqtisadi imkanlarının genişləndirilməsinə yönəlməsini nəzərdə tutur (Sen, A., 1999).

Altıncı mərhələdə proqramların icrası nəticə və sosial təsir göstəriciləri əsasında qiymətləndirilir. Sonuncu mərhələ isə geribildirim və institusional adaptasiyanı əhatə edir. Beləliklə, qiymətləndirmənin nəticələri növbəti qərarlara daxil edilir və sosial siyasət dəyişən şəraitə uyğun olaraq yenilənir.

Təklif olunan modelin əsas üstünlüyü onun institusional təminatı statik struktur kimi deyil, nəticələr əsasında özünü yeniləyən idarəetmə sistemi kimi nəzərdən keçirməsidir. Bu yanaşma institusional koordinasiyanı, resurs səmərəliliyini, sosial xidmətlərin ünvanlılığını və qərarların məlumat əsaslı olmasını gücləndirə bilər.

Modelin Azərbaycan şəraitində tətbiqi üçün ilkin olaraq mövcud sosial proqramların və institutların institusional auditi aparılmalı, vahid sosial nəticə göstəriciləri müəyyən edilməli, məlumat integrasiyası gücləndirilməli və seçilmiş proqramlar üzrə pilot tətbiqlər həyata keçirilməlidir. Pilotların nəticələri qiymətləndirildikdən sonra effektiv mexanizmlərin digər sosial siyasət istiqamətlərinə genişləndirilməsi məqsədəuyğundur.

NƏTİCƏLƏRİN MÜZAKİRƏSİ

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, dayanıqlı sosial inkişafın təmin edilməsində institutların rolu yalnız sosial siyasətin həyata keçirilməsi ilə məhdudlaşmır. İnstitutların keyfiyyəti sosial resursların bölüşdürülməsinə, sosial xidmətlərin əlçatanlığına, müxtəlif əhali qruplarının inkişaf imkanlarına və dövlət siyasətinin nəticəliliyinə birbaşa təsir göstərir. Bu nəticə Northun institutların iqtisadi və sosial münasibətlərin strukturlaşdırılmasında fundamental rol oynaması barədə yanaşması ilə uyğunluq təşkil edir (North, D. C.,1990).

Tədqiqatın digər mühüm nəticəsi sosial inkişafın yalnız gəlir və maddi rifah göstəriciləri əsasında qiymətləndirilməsinin məhdud olduğunu göstərir. Senin imkanlar yanaşmasına uyğun olaraq, dayanıqlı sosial inkişaf insanların təhsil, məşğulluq, səhiyyə və digər sosial imkanlardan real

şəkildə istifadə etmək qabiliyyətinin genişləndirilməsini də əhatə etməlidir (Sen, A., 1999). Bu baxımdan sosial siyasətin effektivliyi yalnız sosial ödənişlərin və xidmətlərin həcmi ilə deyil, onların insanların həyat imkanlarına yaratdığı dəyişikliklərlə qiymətləndirilməlidir.

Əldə olunan nəticələr Acemoglu və Robinsonun inklüziv institutlar haqqında yanaşması ilə də uzlaşır (Acemoglu, D., Robinson, J. A., 2012). İnstitusional sistemin effektivliyi geniş əhali qruplarının sosial və iqtisadi imkanlardan faydalanmasını təmin etdikdə dayanıqlı inkişaf üçün daha əlverişli şərait yaranır. Bu səbəbdən sosial xidmətlərin əlçatanlığı, regional fərqlərin azaldılması və həssas əhali qruplarının sosial siyasətə integrasiyası institusional təkmilləşdirmənin əsas istiqamətlərindən biri kimi çıxış edir.

Tədqiqat nəticələri həmçinin göstərir ki, institusional effektivliyin artırılması yalnız ayrı-ayrı dövlət qurumlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə mümkün deyil. Sosial problemlərin kompleks xarakter daşması qurumlararası koordinasiyanı zəruri edir. Təhsil, səhiyyə, məşğulluq və sosial müdafiə sahələrinin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsi sosial siyasətin integrasiya olunmuş formada həyata keçirilməsini tələb edir. Ostromun kollektiv fəaliyyət və əməkdaşlıq yanaşması bu baxımdan müxtəlif institusional aktorlar arasında əməkdaşlığın əhəmiyyətini əsaslandırır (OECD., 2007).

Müzakirə nəticəsində mühüm məqam kimi nəticəyönümlü idarəetməyə keçid xüsusi qeyd edilməlidir. Sosial proqramların yalnız maliyyələşdirilməsi və əhatə etdiyi şəxslərin sayı onların effektivliyini tam əks etdirmir. Sosial proqramların nəticələrinin və sosial təsirin ölçülməsi dövlət resurslarının daha səmərəli bölüşdürülməsinə imkan verə bilər. Bu yanaşma OECD tərəfindən irəli sürülən nəticəyönümlü büdcələşdirmə prinsipləri ilə uyğunluq təşkil edir (OECD., 2007).

Azərbaycan üzrə aparılan təhlil göstərir ki, sosial müdafiə, məşğulluq, sosial xidmətlər və rəqəmsal idarəetmə sahələrində institusional inkişaf üçün mühüm baza artıq mövcuddur. Bu baxımdan əsas məsələ yeni institutların yaradılmasından daha çox mövcud institusional imkanların integrasiyası və onların sosial nəticələrinin yüksəldilməsidir. Xüsusilə rəqəmsallaşmanın inkişafı sosial məlumatların müxtəlif mənbələrdən integrasiyası, sosial risklərin daha erkən müəyyənəndirilməsi və sosial proqramların ünvanlılığının artırılması üçün yeni imkanlar yaradır.

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, institusional sistemin adaptasiya qabiliyyəti də dayanıqlı sosial inkişafın mühüm şərtidir. Əmək bazarında dəyişikliklər, texnoloji inkişaf, demografik proseslər və yeni sosial risklər sosial siyasətin əvvəlcədən müəyyən edilmiş mexanizmlərlə uzun müddət dəyişməz qalmasını məqsəduyğun etmir. Buna görə monitoring və qiymətləndirmənin nəticələrinin növbəti siyasət qərarlarına daxil edilməsi institusional inkişafın davamlı mexanizminə çevrilməlidir.

Bu baxımdan məqalədə təklif olunan integrasiya olunmuş model əvvəlki yanaşmaları tamamlayaraq institusional təminatı vahid dövrü proses kimi təqdim edir: strateji məqsədlərin müəyyənəndirilməsi, koordinasiya, məlumat təminatı, resurs bölgüsü, sosial xidmətlərin göstərilməsi, monitoring və nəticələrin qiymətləndirilməsi, daha sonra isə geribildirim əsasında institusional adaptasiya. Modelin əsas fərqləndirici xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, sosial siyasətin nəticələri yalnız yekun göstərici kimi deyil, növbəti qərarların formalaşdırılması üçün informasiya mənbəyi kimi qəbul edilir.

NƏTİCƏ

Beləliklə, müzakirə göstərir ki, dayanıqlı sosial inkişafın institusional təminatının təkmilləşdirilməsi üç əsas istiqamətin əlaqələndirilməsini tələb edir: institusional koordinasiya, nəticəyönümlü idarəetmə və adaptiv qərarvermə. Bu istiqamətlərin məlumat əsaslı idarəetmə və sosial inklüzivliklə tamamlanması Azərbaycan şəraitində sosial siyasətin uzunmüddətli nəticəliliyinin artırılması üçün daha əlverişli institusional mühit yarada bilər.

Aparılan tədqiqat göstərir ki, dayanıqlı sosial inkişafın təmin edilməsi yalnız sosial xərclərin və proqramların artırılması ilə məhdudlaşmır. Əsas şərt sosial siyasətin effektiv, koordinasiyalı, inklüziv, nəticəyönümlü və dəyişən şəraitə uyğunlaşa bilən institusional sistem əsasında həyata keçirilməsidir.

Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, institusional təminatın əsas komponentləri hüquqi baza, idarəetmə effektivliyi, resursların səmərəli bölüşdürülməsi, sosial inklüzivlik, iştirakçılıq, məlumat və monitoring, eləcə də institusional adaptasiyadır. Azərbaycan üzrə təhlil göstərir ki, sosial

müəfiə, məşğulluq, sosial xidmətlər və rəqəmsal idarəetmə sahələrində mühüm institusional baza formalaşmışdır. Növbəti mərhələdə bu potensialın daha yüksək sosial nəticələrə çevrilməsi üçün mövcud institutlar arasında integrasiyanın gücləndirilməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Tədqiqat əsasında aşağıdakı təkliflər irəli sürülür:

1. Sosial siyasət üzrə qurumlararası koordinasiya və ortaq nəticə göstəriciləri gücləndirilməlidir.
2. Sosial proqramların maliyyələşdirilməsində nəticə və sosial təsir göstəricilərindən daha geniş istifadə edilməlidir.
3. Sosial məlumatların analitik integrasiyası və məlumat əsaslı qərarvermə inkişaf etdirilməlidir.
4. Sosial xidmətlərin qiymətləndirilməsində əhatə dairəsi ilə yanaşı, keyfiyyət və sosial təsir göstəriciləri tətbiq edilməlidir.
5. Sosial siyasətin müxtəlif əhali qruplarının ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması və inklüzivliyi artırılmalıdır.
6. Vətəndaşların sosial siyasətin hazırlanması və qiymətləndirilməsində iştirak imkanları genişləndirilməlidir.
7. Sosial risklərin qabaqcadan müəyyənləşdirilməsi və preventiv sosial siyasət mexanizmləri inkişaf etdirilməlidir.
8. Monitoring nəticələrinin növbəti siyasət qərarlarına daxil edilməsini təmin edən geribildirim və institusional adaptasiya mexanizmləri formalaşdırılmalıdır.

Nəticə etibarilə, dayanıqlı sosial inkişafın institusional təminatının təkmilləşdirilməsi yeni institutların yaradılmasından daha çox mövcud institutların koordinasiyasının, nəticəyönümlülüyünün, məlumat əsaslı qərarvermə imkanlarının və adaptasiya qabiliyyətinin gücləndirilməsini tələb edir. Təklif olunan integrasiya olunmuş model bu istiqamətdə metodoloji çərçivə yaradır və Azərbaycan şəraitində sosial siyasətin uzunmüddətli effektivliyinin artırılmasına xidmət edə bilər.

ƏDƏBİYYATLAR

- Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2005). Institutions as a fundamental cause of long-run growth. In P. Aghion & S. N. Durlauf (Eds.), *Handbook of economic growth* (Vol. 1A, pp. 385–472. Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S1574-0684\(05\)01006-3](https://doi.org/10.1016/S1574-0684(05)01006-3)
- Acemoglu, D., Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York: Crown Business.
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 iyul 2022-ci il tarixli 3378 nömrəli Sərəncamı. “Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”. https://president.az/az/articles/view/56723?utm_source
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 avqust 2023-cü il tarixli Sərəncamı. “Azərbaycan Respublikasında sosial xidmətlərin inkişafına dair 2023–2026-cı illər üçün Dövlət Proqramı”. https://president.az/az/articles/view/60946?utm_source
- North, D. C. (1990) *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OECD. (2007). *Performance budgeting in OECD countries*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264034051-en>
- OECD – Performance Budgeting in OECD Countries
- UNO United Nations Organization. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. <https://sdgs.un.org/publications/transforming-our-world-2030-agenda-sustainable-development-17981>.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press. Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press. <https://sen.scholars.harvard.edu/publications/development-freedom>

ABSTRACT

IMPROVING THE INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR SUSTAINABLE SOCIAL DEVELOPMENT: PROBLEMS AND DEVELOPMENT DIRECTIONS

Elvin Aliyev

Azerbaijan State University of Economics, Baku, Azerbaijan

The article examines the role of institutional mechanisms in ensuring sustainable social development and explores directions for their improvement. The main objective of the study is to systematize the institutional factors that ensure the sustainability of social development, identify existing problems, and propose an improvement model adapted to the conditions of Azerbaijan. The study employs institutional, systemic, and comparative analysis, as well as content analysis of regulatory documents and scientific literature. The analysis demonstrates that sustainable social development is determined not only by the existence of social programs and state institutions, but also by their coordination, results-oriented governance, data-driven decision-making, accessibility of social services, inclusiveness, and institutional capacity for adaptation. The analysis of Azerbaijan indicates that a significant institutional framework has been established in the areas of social protection, employment, social services, and digital governance. At the same time, there is a need to further strengthen institutional coordination, outcome and impact indicators, data integration, and feedback mechanisms. As a result of the study, an integrated model is proposed that combines strategic objectives, institutional coordination, information support, results-oriented resource allocation, inclusive social services, monitoring, and institutional adaptation. The proposed integrated model provides a methodological framework in this direction and may contribute to enhancing the long-term effectiveness of social policy in the context of Azerbaijan.

Keywords: *sustainable social development, social policy, inclusiveness, digitalization, social services.*

РЕЗЮМЕ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ: ПРОБЛЕМЫ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ

Эльвин Алиев

Азербайджанский государственный экономический университет, Баку, Азербайджан

В статье исследуется роль институциональных механизмов в обеспечении устойчивого социального развития и рассматриваются направления их совершенствования. Основной целью исследования является систематизация институциональных факторов, обеспечивающих устойчивость социального развития, выявление существующих проблем и разработка модели совершенствования, адаптированной к условиям Азербайджана. В исследовании использованы методы институционального, системного и сравнительного анализа, а также контент-анализ нормативных документов и научной литературы. Проведённый анализ показывает, что устойчивое социальное развитие определяется не только наличием социальных программ и государственных институтов, но и уровнем их координации, результативностью управления, принятием решений на основе данных, доступностью социальных услуг, инклюзивностью и способностью институтов адаптироваться к изменяющимся условиям. Анализ ситуации в Азербайджане свидетельствует о формировании значительной институциональной базы в сферах социальной защиты, занятости, социальных услуг и цифрового управления. Вместе с тем сохраняется необходимость дальнейшего укрепления институциональной координации, показателей результатов и воздействия, интеграции данных и механизмов обратной связи. В качестве результата исследования предложена интегрированная модель, объединяющая стратегические

цели, институциональную координацию, информационное обеспечение, результативное распределение ресурсов, инклюзивные социальные услуги, мониторинг и институциональную адаптацию. Предлагаемая интегрированная модель формирует методологическую основу в данном направлении и может способствовать повышению долгосрочной эффективности социальной политики в условиях Азербайджана.

Ключевые слова: устойчивое социальное развитие, социальная политика, инклюзивность, цифровизация, социальные услуги